

DONÁTH PÉTER

Vétlen soproni katolikus gimnáziumi tanár: Legény János kálváriája 1948–1957

A 20. századi magyar oktatástörténet visszatérő eleme volt, hogy az egymástól világnézeti-politikai szempontból radikálisan különböző, egymás értékrendjét tagadó rendszerek messzemenő lojalitást vártak el a pedagógusaiktól, így a rendszerváltozások során sajnálatosan sok értékes pedagógust hurcoltak meg, távolítottak el pályájukról. Így volt ez 1918–1922-ben, 1945–1948-ban, majd 1956–1959-ben is. (Donáth, 2008., 2020, 2022., 2023.) Rövid írásunkban dr. Legény János (1905–1982) „legendás” soproni nyelvtanár kálváriáját levéltári források megszólaltatásával ajánljuk Pukánszky Béla professzor úr és a kötet olvasóinak figyelmébe.

Legény János Balassagyarmaton jeles eredménnyel érettségizett, majd 1923–1925-ig az egri érseki papnevelő növendéke volt. Novicius lett, de nem szentelték áldozópappá. 1927–1931-ig a Báró Eötvös József Collegium francia–latin szakos tagja volt, alap- és szakvizsgáit jó és jeles eredménnyel végezte. Néhány hónapot ösztöndíjasként a Nancyi Egyetemen töltött.¹ Gombocz János emlékezete szerint a családjában mélyen hívő, nagy tudású egykori Eötvös-kollégistaként emlékeztek rá. (Gombocz, 2011.; Garai, 2014.) Bölcsészdoktorátust is szerzett. 1934-től francia–német szakosként tanított a soproni – változó nevű – Széchenyi István Gimnáziumban. Diákjai korszerű módszert alkalmazó franciatanárként, az érdeklődők számára délutáni ingyenes nyelvórákat tartóként emlékeztek rá. (Turbuly, 2009.; Dér, 2015.; Ruhmann, 2015.; Pluzsik, 2020.) Aktív szerepet vállalt a Mária Kongregációban. Művelődéstörténeti témákkal a városi katolikus körök rendszeres, sikeres előadója volt. (T. A., 1939.; Schöbert, 2022.) Barátai a bencés gimnázium szerzetes tanárai közül kerültek ki. A harmincas évek végén beiratkozott hittanhallgatója volt a budapesti egyetem hittudományi karának. (A Budapesti Királyi, 1940. 10.) A német megszállás idején terjedelmes tanulmányt publikált a Soproni Szemlében *A magyar nyelv és nemzeti szellem a soproni iskolákban 1867 előtt* címmel. (Legény, 1944.)

¹ Az erre vonatkozó adatokat Garai Imre bocsátotta rendelkezésemre. Köszönet érte.

1945-ben rövid ideig a helyi kisgazdapárt aktivistája volt, ám a helyi vezetőkben csalódva kilépett a pártból. A Széchenyi gimnáziumban kevés franciaóra volt, ezért a bencés gimnáziumban is tanított, amiért annak éttermében étkezhetett. Így naponta többször megfordult ott. Tanári munkáját az 1946. évi minősítés során magasra értékelték: 1.1.2.1.²

Az 1948. március végi felügyeleti látogatáson szerzett tapasztalatait összegezve Kovács József tankerületi főigazgató Legény János franciaóráját dicsérte: „Rendkívül eleven óra volt. A tanár állandóan mozgásban tartotta az egész osztályt: mindenki szerepléshez jutott, méghozzá jó szerepléshez. Az osztály francia tudása jó... Beszédkészségük, kedvük megnyilatkozik a francia nyelv iránt: szívesen és eredményesen tanulják. Az alkalmazott módszer is jó: közös munkával, osztályfoglalkoztatással haladnak előre a nagyobb tudás felé.”

Kovács József a „Szabad beszélgetések” órákról is elismerően nyilatkozott: „ez az óra a legalkalmasabb arra, hogy az iskola demokratikus világnézetre nevelő munkájának eredményeit rajta lemérhessük. A két meglátogatott óra e tekintetben megnyugtató módon tükrözta vissza az intézet szellemét. [...] A [tanár úr által vezetett – D. P.] VI/A-ban komoly formában tárgyalták a falu problémáit. [...] Látszott a hozzászólásokon, hogy őszinte megnyilatkozásoknak vagyunk tanúi. Megvolt az órákon mind a tanárok, mind a tanulók részéről a kölcsönös bizalom és az őszinte szólásszabadság. Az így folyó beszélgetések alkalmasak arra, hogy elvezessék a gyermekeket mindazon társadalmi ismeretekhez, amelyek az emberi közösségben való élethez okvetlenül szükségesek” – értékelte elismerően a főigazgató.³

Időközben a soproni államvédelmi osztályon készült egy ettől lényegesen eltérő értékelés is. Ezzel Legény János 1948. június 8-án szembesült. Az előző nap, június 7-én este a katolikus asszonyok és diákönkormányzatok szervezésére az egyházi iskolák államosításának terve ellen és Mindszenty hercegprímás mellett lezajlott 1200-1500 fős, tűzoltófecskenőkkel és rendőrség által levegőbe lőtt sortűzekkel felosztatott, békés tüntetést követő nyomozás során ugyanis őt is őrizetbe vették. (Szájer, 1978.; Ribai, 1997.; Donáth, 2024.)

A tanár úrnak – néhány más őrizetbe vetthez hasonlóan – semmi köze sem volt a tüntetés szervezéséhez. Erre a pócspetri eset után kialakított azon koncepciók propaganda alátámasztására kerülhetett sor, melyet június 6-án Révai József deklarált a Szabad Népből, majd 8-án este Nógrády Sándor Sop-

² MNL OL XIX-I-1-g-56t-167963-le-1948. A szombathelyi tankerület 4129/1/1947-48. sz. felterjesztése a VKM-hez.

³ MNL OL XIX-I-1-g-1282 – Le57-2/1949. 353. d. Az 1948. április 3-i értekezlet jegyzőkönyvéből. (Kiemelések tőlem – D. P.)

ronban. „A párt ökle”, az ávo amennyire csak tudott, megfelelt a politikai elvárásoknak. Június 12-én a kommunista Sopronmegye első oldali címében harsogta: „*a reakció minden válfaja* részes a hétfői tüntetésben. Gazdag vállalkozó felesége, rovottmúltú uszító, horthysta tiszt örvegye, *gimnáziumi tanár*, pap és apáca az őrizetbe vettek között”. (Révai, 1948.; Sopronból, 1948.; A reakció, 1948.; Mikó, 2008.) Az akkor is törvényben deklarált szabad véleménynyilvánítási joggal élt diákok, anyák mellett szükség volt ugyanis klerikusokra (apácára, hitoktató papra) és egy, a város katolikus köreiben aktív, polgári gondolkodású gimnáziumi tanárra is „a reakciós szervezők, felbujtók” koncepciójának megjelenítéséhez. A vizsgálat lezárásakor, június 11-én 8 embert internáltak, 8-at rendőri felügyelet alá helyeztek, s hármat rövidebb-hosszabb börtönbüntetésre ítétek – valamennyit ártatlanul. (A soproni, 1948.; Donáth, 2024.)

Legény János már 1948. június 10-én, első gyanúsított kihallgatásán vitatta, tagadta az elé tárt vádakát: „Emlékezem arra, hogy 1945-ben a helyi műegyetemi diáksparlamenten felszólaltam. Határozottan emlékezem arra, hogy csupán az előadó azon megjegyzésére reflektáltam, hogy az egyház és a vallás viszonyáról véleményt mondani csak nagyobb látókörrel és nagyobb tapasztalattal lehet. Tagadom, hogy ez alkalommal, de akár máskor is felszólalásom során azt a kijelentést tettem volna, hogy a demokrácia felszabadítja a csőcseléket.

1946-ban megismerkedtem Sulyok Dezsővel a Bencés rendház ebédlőjében, de közöttünk semmiféle baráti kapcsolat nem volt. Pártszervezést nem folytattam, nyomtatásban megjelent négy beszédét baráti körben továbbítottam.

Azt [...] sem ismerem el, miszerint kijelentettem volna (1947 tavaszán), hogy a győri zarándoklat a kommunistáknak nagy pofon volt, mert láthatták, hogy a klérusnak milyen nagy ereje van és így nem tudják minden tervüket megvalósítani. Az akkori rendőrség behívta az egész nyolcadik osztályt, akik közül minden egyes tanuló azt állította, hogy a fenti kijelentés a részemről nem hangzott el. A fakultatív hitoktatással kapcsolatban kijelentettem, hogy a kötelező hitoktatásnak vagyok a híve, mert szükségesnek tartom az ifjúság neveléséhez.

1947. október 5-én, a soproni római katolikus egyházközség által rendezett Mária-nap alkalmával a Katolikus Körben megtartott beszédemben kifejtettem, hogy az eddigi, különböző világnézetek közül a legigazságosabb és leghelyesebb az, amelyet kétezer évvel ezelőtt Jézus Krisztus alapított, és amelyet nálunk Szt. István honosított meg. Kifejtettem továbbá, hogy ez a világnézet erkölcsi romlottságunk miatt veszélyben van. Beszédem további része során idéztem Reményik »*Nagy magyar télben picike tüzek*« c. költeményét, a ver-

snek azt a kitételét, hogyha a szétszórta égő kicsi magyar lángok most összefognának, akkor minden idegen szenny benne égne.⁴ A beszéd szerkezeti kitételére alapján az erkölcsi erőink összefogására és bűneink kiirtására való törekvésre alkalmaztam, habár elismerem, hogy a felületes hallgató ezt esetleg félremagyarázhatja.

Tagadom azt, hogy 1946 decemberében a városi moziban [...] megtartott matiné alkalmával André Gide nevét felemlítettem volna, [...] illetve azt a megállapítást citáltam volna, amely szerint ő a kommunista világnézet azon törekvését ismerte volna fel, hogy az a szellemet gúzsba kötni és uniformizálni igyekszik. Témám egész más volt. A francia lelket rajzoltam meg történelmi távlatban, s vázoltam mai, új összetevőit.

1947 ősztől fogva a Bolyai népi kollégiumban [sic!] heti két franciaórát tartottam, amelyekben a fiúk felszólítására gyakran tárgyaltunk meg aktuális kérdéseket, amelyeket én a rendelkezésemre álló minden irányú újságok alapján ismertettem, amelyeknek egyikén De Gaulle-ról is beszéltem, akiről a tények alapján megállapítottam, hogy a francia politikai életnek jelentős tényezője, és a franciák egy jelentős százalékának nemzeti ideálja. Tagadom, hogy a de Gaulle-i politikát felmagasztaltam volna, s hangsúlyoztam, hogy én csak a tényeket ismertetem. [...]

Elismerem, hogy diákjaim előtt több ízben beszéltem francia összeköttetésről és barátaimról, akik az ország különböző részeibe, rövidebb-hosszabb ideig meghívtak, s kijelentettem, hogy szeretnék ezeknek a meghívásoknak eleget tenni. De tagadom, hogy azt jelentettem volna ki, hogy akkor megyek oda ki, ha számomra meleg lesz a helyzet. [...]

[A] felszabadulás előtt semmiféle politikai pártnak és egyesülésnek tagja nem voltam. [...] 1945 őszen, beléptem ugyan a kisgazdapártba de 1947 tavaszán onnan is kiléptem. Kilépésem oka a helyi pártvezetőkben való fokozatos csalódásom volt. 1945-ben a választások előtt és után kb. két hónapon keresztül aktív pártmunkát végeztem. Így például választási körzeti elnök voltam.

Az 1948. június 7-én Sopronban lezajlott és a rendőrség által szétosztatott felnőtt és diák tüntetés az iskolák államosítása ellen, csak annak befejezése után jutott tudomásomra a helyi bencés székház ebédlőjében, ahol vacsorázni szoktam. [...] Tanításom fejében ott étkezem. Tagadom, hogy a tüntetésről előre tudtam volna, annak megszervezésében akár felnőtt, akár diák vonalon részt

⁴ „Nagy magyar télben picike tüzek, / Jaj be szétszórva égtek, / Királyhágón, Kárpáton mindenütt! / De mondok egyet néktek, / Szelíd fények és szilaj vándorlángok, / Mit gondoltok, ha összefogódnátok! Nagy magyar télben picike tüzek, / Soh'se volt olyan máglya, / Mintha most ez a sok-sok titkos láng / Összefogna egy láncba...! / Az égig, a csillagos égig érne, / És minden idegen rongy benne égne!” – olvasható a mű említett két versszakában.

vettem volna. Tagadom, hogy bárki [...] előtt azt a kijelentést tettem volna a folyamatban lévő nyomozással kapcsolatban, hogy az abból áll: »behozzák a diákokat és zsidó fiúk megverik«.”⁵

Még aznap két Bolyai kollégista műegyetemi hallgató tett terhelő vallomást Legényre. A 22 éves Bérces László szerint „az egyik óráját befejezve, mintegy nyolc-tíz hallgatóval vitát kezdett, a nyugati kapitalizmus virágzó voltát és életerejét bizonygatva. A hallgatók nyíltan szembe helyezkedtek vele, kiemelve a fejlődés egyedüli útvonalául a marxista államrendszert. Legény János erre fel, ... igyekezett saját, erősen szélsőjobboldali érveit felsorakoztatni a mi álláspon-tunkkal szemben. Ellenvetéseinkre a következő szavakkal zárta le vitatkozásá-nak e részét: »Majd az idő beigazolja az én tapasztalataimra épülő véleményem helyességét.« Én... látva Legény János meggyőzhetetlen szélsőjobboldali maga-tartását, a vele való további vitatkozást célszerűtlennek tartottam és otthagytam a vitatkozó csoportot.”⁶

A 24 éves Fekete József szerint a tanár úr „az első nyelvórák alkalmával [...] határozottan állást foglalt az amerikaiak franciaországi politikája mellett. [...] [K]ülönösen hangsúlyozni igyekezett De Gaulle politikai vonalvezetésének helyességét. Habár kijelentette, hogy ő nem akar politikai agitációt folytatni, ha-nem csak felvilágosítani akar bennünket, a szerinte egyoldalú politikai neve-lésben részesülő népi kollégistákat. [...] [A]mikor látta, hogy nem tud minket meggyőzni és megvédjük álláspontunkat, akkor felhagyott a politikai problémák felvetésével. [...] [E]gy alkalommal a szomszédos Berzsényi Kollégium előtt el-haladva arra lettem figyelmes, hogy Legény János dr. a népi kollégium kapujában cigarettázókat [...] durva módon »csürhe« és egyéb hasonló jelzőkkel illette.”⁷

Másnap, június 11-én Somogyi János rendőrőrnagy internálásra javasolta a tanár urat:

„Dr Legény János ismerősei előtt, a nyomozó hatóságokat gyalázó fasiszta ízű kijelentéseket tett. Gyanúsított politikai magatartását vizsgálva megállapí-tást nyert az is, hogy a felszabadulás óta állandóan nyilvános gyűlésen és szű-kebb baráti körben uszított a demokratikus államrend ellen.

A soproni államvédelmi osztály birtokában lévő 3 év alatt összegyűlt adatok szerint 1945-ben nyilvános gyűlésen kijelentette, hogy »a demokrácia felszaba-dítja a csöcseléket és ez nagy veszéllyel fenyegeti a kultúrát«.

1946 novemberében érintkezésbe került a külföldre szökött Sulyok Dezsővel és elvállalta a feloszlott Sulyok párt helyi szervezését. Ugyanezen év decem-

⁵ ÁBTL V-77813. az 1948. június 10-i kihallgatási jegyzőkönyvből.

⁶ ÁBTL V-77813. Bérces László 1948. június 10-i vallomásából.

⁷ ÁBTL V-77813. Fekete József 1948. június 10-i vallomásából.

berében egy ifjúsági előadás keretén belül lelkesen dicsérte a francia neofasiszta mozgalmat és annak vezérét De Gaulle-t.

1947 áprilisában nyolcadikos diákjai előtt a kommunistákat rágalmazta és kijelentette a fakultatív hitoktatás problémájával kapcsolatban, hogy »csak a felsős diákjaiban bízunk, mert azokba az új rendszert nem tudják belenevelni«.

1947 októberében a katolikus egyházközség egyik gyűlésén allegóriákkal tetelődött beszédében gyalázta a demokráciát. Politikai beállítottságához híven állandóan becsmérelte a demokratikus érzelmű diákokat magában foglaló népi kollégiumokat, azokat egyszerűen csürhének nevezte.

Vázlatosan ismertetett tevékenysége alapján kétségtelenül megállapítható, hogy dr. Legény János további szabadon hagyása államrendünkre feltétlenül káros és éppen ezért rendőrhatalósági őrizet alá helyezését tartom feltétlenül szükségesnek.⁸

Bár a nyomozóknak közvetlen tanúvallomásuk, „bizonyítékuk” csak a két fiatal, politikailag tapasztalatlan, akkor még naivan lelkes népi kollégistától volt, a korábbi titkos nyomozások során keletkezett – de az iratokhoz nem csatolt, ismeretlen forrásból származó, így ellenőrizhetetlen – információk alapján 1948. június 11-én őt 8 társával együtt Győrbe, majd onnan másnap a budapesti központi internálótáborba szállították. Bő egy év múlva, 1949. június 30-án rendőri felügyelet alá helyezve bocsátották el őt.⁹

Még internálása idején őt állásából felfüggesztették, s a tankerület, valamint a VKM középiskolai ügyosztálya a BM-től bekért információk és a Széchenyi gimnázium tantestületének meghallgatásával vizsgálatot kezdett Legény János magatartásával kapcsolatban. A BM fenntartotta az internálási határozatban foglalt álláspontját.

A tantestület 1948. október 18-i meghallgatása során – a körülményeket figyelembe véve – bátran, kollegiálisan nyilatkozott Legény János tevékenységéről. Álláspontjukat Medveczky Lajos összegezte a tanfelügyelő számára: „június 7-én délután 6 órára szülői értekezlet volt összehívva, [...] hogy az iskolák államosításának körülményeit és szükségességét a szülők előtt megfelelően ismertessék. Tanártársaim mellett a szülői értekezleten részt vett, és végig jelen volt dr. Legény János kartársam is. A szülői értekezlet egyhangúlag az iskolák államosítása mellett foglalt állást és a késő esti órákban rendben végződött.

A szülői értekezletről távozóban [...] jutott tudomásunkra, hogy az iskolák ifjúsága gyülekezik, illetve vonult fel egyházi énekeket énekelve. A szülői értekezlet megkezdésekor egyikünknek sem, így dr. Legény János kartársamnak

⁸ ÁBTL V-77813. 38.246/1948. sz. Javaslat Legény János internálására.

⁹ ÁBTL V-77813. Belügyminisztérium IV/4. ellenőrzési ü. o. 505.909. IV. 1. sz. határozatával.

sem lehetett tudomása arról, hogy tüntetés készül, illetve feltételezem, hogy erről Legény Jánosnak sem lehetett tudomása, miután nekünk sem volt. Hogy Legény János a tüntetés folyamán később jelen volt-e, illetve azon részt vett-e, erről nincsen tudomásom. [...] Dr. Legény János letartóztatása június 8-án, kedden az esti órákban történt.

Június 9-én hivatalos ügyben Kovács József tankerületi főigazgató úr Sopronban tartózkodott. Sem közvetlen, sem közvetett tudomásom nincsen arról, hogy ebben az időben, tehát a nyomozás ideje alatt dr. Legény János kartársam a nyomozó hatóságokat súlyos kijelentésekkel becsmérelte volna. Magam 1945-ben kerültem Sopronba a Széchenyi gimnáziumhoz. [...] *Legény János kartársamat igen jó felkészültségű, eszes, és képzett pedagógusnak ismerem, akit diákjai egyformán szerettek és becsültek.* Tudok arról, hogy Legény János [...] járt Franciaországban és ápolja is franciaországi kapcsolatait. [...] *Kartársamat franciabarát és polgári felfogású és erősen szociális gondolkodású embernek ismerem.* [...]

Legény János [...] *erősen filozofáló és kiegyensúlyozatlan idegzetű ember, aki az igazgatói intézkedéseket is gyakran kifogás tárgyává tette.* [...] *[A]mikor a diákokat erősebben érintő rendelkezésekről volt szó, akkor szociális szempontokat szem előtt tartva és az igazságosságot keresve éppen az előbb említett beállítottsága folytán ezt nem hagyta szó nélkül.*

Kartársam egyébként is erősen zárkózott természetű ember, és mint ilyen az iskolában, vagy a szűkebben a tanári szobában tanártársai körében napi politikai eseményekkel kapcsolatos közléseket és megnyilatkozásokat nem tett és *nincs tudomásom arról, hogy tanártársai körében vagy bent az iskolában a demokrácia ellen izgatott volna.* Miután nevezett hivatalos rendelkezés alapján két intézetben is tanított, a Széchenyi gimnáziumban csak heti 13 órával, [...] így ott ennek megfelelően keveset is tartózkodott. Tanártársaimmal együtt Legény János kartársamat *erősen németellenes beállítottságú embernek ismerjük,* ami miatt neki abban az időben kellemetlenségei is voltak. [...]

Kárpáthy Károly hitoktató kartársamtól tudom, hogy Legény János ... De Gaulle francia tábornokot, mint a németellenes francia ellenállási mozgalom vezérét becsülte, és vele kapcsolatos állásfoglalása De Gaulle-ra, mint az ellenállási mozgalom korábbi vezérére vonatkozik. *Nincsen tudomásom arról, de kartársaimnak sincsen, hogy Legény János [...] tett volna olyan megnyilatkozásokat, hogy csak a felső osztályos növendékekben bízik, akikben az új rendszert már nem tudják belenevelni.* [...] *Legény János... csak a felső osztályokban tanított és így valószínűtlennek látszik az a neki tulajdonított kijelentés.* [...]

Tudok arról, hogy kartársam korábban tagja volt a Kisgazda Pártnak, de hogy most tagja-e, és hogy a tüntetés idején tagja volt-e azt nem tudom. Hal-

lomásból tudok arról, hogy kartársam, mint előadó szerepelt az egyházközség által megrendezett »Menyasszonyok, vőlegények iskoláján«, de hogy ott miről beszélt és milyen tárgyú előadást tartott, arról nincsen tudomásom. Nem tudok arról, miután nem is voltam ott, hogy Legény János [...] 1947 októberében a katolikus egyházközség egyik gyűlésén gyalázta volna a demokráciát. Ilyenről kartársaimnak sincsen tudomása sem közvetve, sem közvetlenül, miután ezen az egyházközségi gyűléseken egyik sem volt jelen. Nincsen tudomásom arról, hogy Legény János [...] milyen kapcsolatot tartott fenn Sulyok Dezsővel és felosztott pártjával. A nyomozás során hallomásból értesültem arról, hogy lakásán a Sulyok Párt szervezésére vonatkozó iratokat találtak.

Arról tudok, hogy kartársam valóban a Bencés-rend konyháján étkezett, miután az neki javadalmazása volt. Arról is tudok, hogy [...] *jóbaráti kapcsolatot tartott fenn Sümegeh Lothár, Kuczogi Marcell, Jánosi Gyula és Jávor Egon bencés paptanárokkal.* [...] Legény János [...], mint idegbeteg ember állandó orvosi kezelés alatt állt és ennek következtében tartott fent kapcsolatot dr. Pogácsa József és Simon Pál orvosokkal. Egyéb baráti kapcsolatairól nem tudok. Nincs tudomásom arról, ahogy kartársaimnak sincsen, hogy Legény János [...] 1947 tavaszán agitációt folytatott volna a Sulyok Párt érdekében és elvállalta volna Sulyok lapjának terjesztését.

Tudok róla, és kartársaim is valamennyien tudnak arról, hogy 1947 tavaszán a rendőrség az akkori nyolcadik osztály növendékeit együttesen kihallgatta, de hogy őket milyen ügyben hallgatták ki arról tudomásom nem volt és ma sincsen. Tény az, hogy a rendőrségi kihallgatások befejezése után Legény János kartársunk változatlanul tovább tanított, amiből most arra lehet következtetni, hogy a lefolytatott vizsgálat, bármely ügyben volt is, eredménytelenül végződött.

Nincsen tudomásom arról és tanártársaimnak sincsen, hogy Legény János [...] annakidején amikor a fakultatív hitoktatás kérdése szőnyegre került, tett-e volna olyan kijelentéseket, hogy ő mindenben a papság oldalán fog állni. Annak idején volt egy szülői értekezlet az iskolában, amelyiknek tárgysorozatán szerepelt a fakultatív hitoktatás kérdése, de emlékezetünk szerint ezen az ülésen és ebben a tárgyban Legény János kartársunk nem szólalt fel, tehát sem pro, sem kontra kijelentéseket nem tehetett. *Legény János kartársunkat azonban mélyen vallásos meggyőződésű katolikus embernek ismerjük.*

Tudunk arról [...] hogy Legény János kartársunk felkérésre francia nyelvi órákat adott a Bolyai nép kollégiumban, de hogy ezeken a nyelvi órákon miről volt szó, és ott tett-e tanítványai előtt politikai ízű, vagy célzatú kijelentéseket és megnyilatkozásokat arról nincsen, és nem is lehet tudomásunk. [...] [S]zükségesnek tartjuk [...] jegyzőkönyvbe foglalni, hogy *Legény János [...] abban az időben amikor a zsidókérdés előtérbe került és rendeletekkel nyert szabályozást,*

az egyébként zárkózott természetű kartársunk az intézkedésekkel szemben éppen vallásos meggyőződése, szociális és humánus gondolkodása alapján a legélesebben állást foglalt s ezeket az intézkedéseket élesen elítélte. Konkrét esetekről tudunk, amikor a sárgacsillag viselésére kötelezett növendékeit maga vette védelmébe” – nyilatkozott a tantestület nevében, jelenlétükben az igazgatóhelyettes.

Majd dr. Pogácsa József egészségktanár, iskolaorvos kapott szót: „határozottan emlékszem... a Városi Moziban tartott gyűlésre, amelyen dr. Legény János a francia szellemről előadást tartott. Ezen az előadáson az előadó a francia szellem sajátos jellegéről, az európai kultúrának külön szint jelentő voltáról tartott előadást. Voltaire, Auguste Comte neveit említette és bizonyos az, hogy André Gide munkásságáról és gondolkodásmódjáról nem nyilatkozott és azt nem érintette. Az előadás lényege a francia nép szellemének igazságkeresése és szabadságvágyának megrajzolása volt.”¹⁰

A tanár úr munkáját 1948. március végén nagyra értékelő Kovács József főigazgató a vizsgálat eredményeit összegezve 1948. november 2-án a tanári kar véleményének összefoglalása után a rendőrség megállapításaira hivatkozva a fegyelmi vizsgálat megindítását indítványozta,¹¹ melyet a VKM ügyosztálya a tanár úr fizetése 50%-ának letiltásával el is rendelt.¹²

A Sopronvármegyei tankerület fegyelmi tanácsa 1949. december 5-én határozott a tanár úr ügyében: „Az 1874. évi Pénzügyi Szolgálati Szabályzat IV. fejezet 236.§ a/ pontja ellen elkövetett szolgálati vétség miatt (kötelességszerű hűség megszegése) 247.§ alapján a szolgálatból minden jogigény kizárásával 1950. I. 1-vel elbocsájtandó.

Indokolás: A terhelt fenti szolgálati vétséget azáltal követte el, hogy az iskolák államosításával kapcsolatban Sopronban 1948. június 7-én lefolytatott tüntetésből kifolyólag 1948. június 11-től 1949. július 1-ig internálás alatt állt. Nevezett jobboldali magatartása közismert. Népi demokráciánk intézményét (Népi Kollégium) becsmérelte. A Magyar Köztársasági Alkotmány 52.§ lefektetett nevelési elvek megvalósítására előző magatartása miatt képtelen, ezért a bíróság nevezettet állásvesztésre ítélte.”¹³ Így ő 1950. január 1-jétől állását és illetményét elvesztette.

¹⁰ MNL OL XIX-I-1-g-56t-167962-Le-1948. 353. d. Az 1948. október 18-i jegyzőkönyvből. (Kiemelések tőlem – D. P.)

¹¹ MNL OL XIX-I-1-g-56t-167962-Le-1948. 353. d. Kovács József szombathelyi tankerületi főigazgató 1349/1947-48. számú felterjesztésében.

¹² MNL OL XIX-I-1-g-56t-167962-Le-1948. 353. d. a VKM V. üo. 177.371 sz. határozata a fegyelmi vizsgálat megindításáról.

¹³ MNL OL XIX-I-1-g-56t-167962-Le-1948. 353. d. a Sopronvármegyei tankerületi fegyelmi bíróság 10/1949. sz. végzése.

Legény János 1949. december 25-én formai és tartalmi kifogásokat sorakoztató hosszú beadványban kérte a minisztériumtól az általa joggal sérelmezett határozat felülvizsgálatát. Terjedelmi okból csak a tanár úr egyéniségét plasztikusan megjelenítő részeket idézhetjük fel. Hangsúlyozta: a rendőrségi és fegyelmi vizsgálat alatt egyaránt tagadta és tagadja bűnösségét. Bizonyítatlan maradt, hogy ő bírálta volna a rendőrség intézkedéseit, s az is, hogy bármi köze lett volna az 1948. június 7-i tüntetéshez.

„Ami azt a vádpontot illeti, hogy jobboldali magatartásom közismert, [...] ez az ítéleti megállapítás nem fedi a valóságot. Továbbá egy fegyelmi ítéletet, amely egy emberi sors, egy tanári sors felett dönt nem lehet, de nem is szabad ilyen általános, semmitmondó s nem megfogható megállapítással indokolni. Az indokolásnak tényeket kellene itt felsorakoztatnia, azokkal igazolnia, hogy itt olyan magatartásról van szó, amely ellentétben áll a Magyar Népköztársaság törvényeivel és szellemével.

Ezzel szemben közismert, hogy tanári működéselem kezdetétől fogva a szegénysorsú munkás- s parasztgyerekeket anyagilag és erkölcsileg támogattam, útjukat egyengettem, hogy egyetemre kerüljenek, s bármikor is nehéz helyzetbe kerültek, mellettük álltam. Közismert, hogy kezdetől fogva a legkeményebb németellenes irányt képviseltem, minden erőmmel irtottam a náci szellemet, amikor az a soproni iskolákban néha egész veszedelmesen felütötte a fejét; a nyilasokkal állandóan a leghevesebb harcban álltam a legutolsó időkig. [...] [A] zsidóüldözések alatt, amennyire a lehetőségek megengedték, segítettem zsidó vallású növendékeimet, értékeiket rejtettem el. Közismert az is, hogy katolikus világnézeti alapon állok, de ezen jogomat az Alkotmány 54.§-a biztosítja.¹⁴

Kizárja jobboldali magtartásomat egyszerű paraszti származásom, szegénységem és az a körülmény, hogy csak a legkeményebb küzdelmek s nélkülözések árán tudtam diplomámat megszerezni. Tanári működéselem alatt is állandóan a legszerényebb körülmények között éltem. [...] [V]ilágos továbbá, hogy büntetést soha nem lehet az esetleg a jövőben tanúsítandó magatartás miatt kiszabni, hanem csak olyasvalami vétség miatt, amit a vádlott bebizonyítottan valóban elkövetett.

Az Alkotmányunk 52.§-a kimondja, hogy Népköztársaságunk különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére, következetesen védelmezi az ifjú-

¹⁴ „54. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát. (2) A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól.” https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=94900020.TV&targetdate=ffffff4&printTitle=1949.+%C3%A-9vi+XX.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&referer=http%3A//net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3D00000001.TXT

ság érdekeit. Nos én a nevelői pályára készültem, erre érzek hivatást és ebben a munkakörben az előbb idézett főigazgatói jegyzőkönyv tanulsága szerint is komoly eredményeket értem el. Egészen szokatlan tehát, s a tényeknek ellentmond a fegyelmi bíróságnak az a megállapítása, hogy azért ítél állásvesztésre, mert képtelen vagyok az említett elvek megvalósítására.”¹⁵

A tanár úr tartalmi és jogi szempontból is helytálló érvelése számunkra plasztikusan tanúsítja, hogy ő szilárd erkölcsi tartással rendelkező katolikus polgár s elkötelezett, áldozatkész pedagógus volt. Jogállamban érvelése bizonyára meggyőzőnek bizonyult volna. Ámde 1950-ben a magyar állam már pártállami diktatúra volt. Így a VKM ügyosztálya 1950. január 2-i határozatával „indokai alapján jóváhagyta” a fegyelmi határozatot, s a tanár úr fellebbezését „mint indokolatlant” elutasította.¹⁶

1. ábra: Soproni Horváth József portréja Legény Jánosról

¹⁵ MNL OL XIX-I-1-g-56t-167962-Le-1948. 353. d. Legény János 1949. december 25-i „felfolyamodása” a VKM-hez a fegyelmi határozat ellen.

¹⁶ MNL OL XIX-I-1-g-56t-167962-Le-1948. 353. d. a VKM 1282-L57-2. sz. határozatában.

Így Legény János 1950 elejétől 1952. december 31-ig a pedagógus szakszervezet beszerzőjeként a TŰZÉP-telepen dolgozhatott csak, majd óraadóként matematikát és nyelvet taníthatott. Idővel főállású nyelvtanárként is alkalmazták a soproni Berzsényi Dániel Gimnáziumban. (Dér, 2015.) Kérvényére 1957-ben a miniszter eltörölte az 1949. évi fegyelmi határozatnak a nyugdíjigénye korlátozására vonatkozó kitételeit is.¹⁷ Német nyelvkönyvei jelentek meg a Tankönyvkiadónál. Nyugdíjazása után pályáját Esztergomban a francia nyelvű primási levelezés bonyolításával és az ottani lelkészképző főiskolán görög és latin nyelv tanításával folytatta. Érseki tanácsosi címmel jutalmazták. 72 éves korában megvalósult ifjúkori álma: pappá szentelték. Egyik bemutatkozó miséjét Sopronban tartotta. Papi szolgálata ötödik évében Zürichben halt meg, majd Pásztón helyezték örök nyugalomra. (Beke, 2008. 426-427.)

Irodalom

- A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja* (1940) Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. 1940.
- A reakció (1948) minden válfaja részes a hétfői tüntetésben. Gazdag vállalkozó felesége, rovottmúltú uszító, horthysta tiszt örvegye, gimnáziumi tanár, pap és apáca az őrizetbe vettek között. In: *Sopronmegye*, 2. 132. 1.
- A soproni (1948) tüntetéssel kapcsolatban őrizetbe vettek közül nyolcat internált a rendőrség. Nyolc további személy rendőri felügyelet alá került. In: *Soproni Újság*, 4.133. 3.
- Beke M. (2008): *Az esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága (1892-2006.)* Szent István Társulat. Budapest. p. 426–427.
- Dér Z. (2015): *Egy különös átlagember élete* <https://sopronanno.hu/irodalom/uj-szellem-az-iskolaban>
- Donáth P. (2008): *Oktatáspolitikai és tanítóképzési Magyarországon 1945-1960.* Trezor Kiadó, Budapest.
- Donáth P. (2020) *Pedagógusok az 1918-1919. évi politikai forgószélben.* Trezor Kiadó, Budapest.
- Donáth P. (2022): Imre Sándor memoárja az 1918-1919. évi forradalmakat követő felelősségre vonásokról: Benedek Marcell, Dénes Lajos, Somogyi Béla és Czako Ambró ügyéről. In: *Múltunk*. 67. 3. p. 67–110.

¹⁷ MNL OL XIX-I-1-g-56t-167962-Le-1948. 353. d. Legény János 1957. szeptember 13-i kérvénye nyugdíjigényjogosultsága elismeréséért a Művelődésügyi Minisztériumhoz.

- Donáth P. (2023): A budai tanítóképző tanárait és altisztjét érintő igazolási, B-listázási és népbírósi eljárások 1945-1949. I–II. r. In: *Neveléstudomány*, 11. 3. p. 65–88., 4. p. 5–30.
- Donáth P. (2024): „Sopron nem lesz Pócspetri” In: *Iskolakultúra*, 34. Megjelenés alatt
- Garai I. (2014): *A tanári elitképzés műhelye. A Báró Eötvös József Collegium története 1895-1950*. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest.
- Gombocz J. (2011): Az elitnevelés sikeres modellje. Kollégium a Gellérthegyen. In: *Kalokagathia*, 49. 2-4. p.344–355.
- Ilyen módszerekkel (1948) dolgoznak ők. Megfélemlítés, eltiltás, lelki terror a „fekete reakció” nyomában. In: *Sopronmegye*, 2. 127. 3.
- Legény J. (1944): A magyar nyelv és nemzeti szellem a soproni iskolákban 1867 előtt. In: *Soproni Szemle*, 8. 2. sz. 1–26.; 8. évf. 3. p. 13–24.
- Legény J. (1970): *Kurzgeschichten und Anekdoten*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mikó Zs. (2008): A pócspetri per(ek). In: Szabó Cs. & Szigeti L. (szerk.) *Az egyházi iskolák államosítása Magyarországon 1948. A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve*. p. 123–137.
- Németh A. (1991): *Papok a rács mögött 1948-1950*. Szent István Társulat.
- Pluzsik T. (2020): Egy legendás nyelvtanár. *Soproni Téma*, <https://www.sopronitema.hu/hirek/varosi-hirek/egy-legendas-nyelvtanar>
- Révai J. (1948): Pócspetri. In: *Szabad Nép*, 6. 128. 1.
- Ribai M. E. (1997): szerk. A leghűségesebb város hűséges gyermekei. Tüntetés Sopronban az egyházi iskolák védelmében 1948. június 7. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 1997. 1-2. p.155–192.
- Ruhmann J. (2015): Egy reálgimnazista osztály története. <https://sopronanno.hu/tortenet/egy-realgimnazista-osztaly-tortenete>
- Schöbert M. (2022): A Soproni Katolikus Kör története. V. fejezet. Az egyesület működésének kiértékelése, jellemzése. *Soproni Szemle*, 76. 1. p. 345–379. p. 365.
- Sopronból (1948) nem lesz Pócspetri. *Sopronmegye*, 2. 129. 1.
- Szájer J- (1978): A soproni alsófokú felekezeti iskolák államosításáért folyó harc emlékei (1945–1948) *Soproni Szemle*, 32. 2. p. 54–62.
- T. A. (1939): Nagysikerű vetített képes előadást tartott Legény János tanár a soproni Katolikus Leányklubban. *Új Sopronvármegye*, 1. 35. 1.
- Turbuly É. (2009): Egy soproni polihisztor, 86 éves Sosztarich András. *Soproni Szemle*, 63. 1. p. 114–126.
- Tüntetés (1948) Sopronban. *Sopronmegye*, 2. 129. 3.

Levéltárak

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) Vizsgálati dossziék.
ÁBTL V-77813.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Középiskolai Főosztályának iratai MNL OL XIX-I-1-g-56t-167962-1948. 353. d